

DOI: 10.26104/NNTIK.2022.70.57.032

Бабаева А.Д.

ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАРДА ЭКОНОМИКАЛЫК БИЛИМДЕРДИ ОКУТУУНУН ИННОВАЦИЯЛЫК МЕТОДДОРУ

Бабаева А.Д.

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

A. Babaeva

INNOVATIVE METHODS OF TEACHING ECONOMIC KNOWLEDGE IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

УДК: 640.241:338(575.2)

Бул макала студенттердин экономика илиминде инновациялык билим берүүсүн жогорулатуу боюнча жазылган. Андан башка ЖОЖдо окутуунун формалары көрсөтүлүп, сабактардагы интерактивдик ыкмалар сунушталган. Интерактивдүү усулдар индивидуалдык, жуптук, топтук жана маалыматтын түрдүү булактары менен иштөөнү уюштуруунун жолдору каралган. Макалада изилдөөчүлүк долбоорлордун, ролдук оюндардын колдонулушун, чыгармачылык тапшырмалардын пайдаланылышына багытталган. Усулдулар жана практик мугалимдер тарабынан экономика илимин окутуу үчүн топтук иштердин «кең чөйрө», «айланма», «аквариум», «акыл-эс чабуулу», «дебаттар» усулдары анализ жүргүзүлүп чыккан. Окуу пландарына ылайык ЖОЖдо түрдүү баскычында окутулган экономикалык билим берүүнү уюштуруу өзгөчөлүктөрү эске алынып, талдоо жүргүзүлгөн. Ошондой эле экономикалык билим берүүнүн мазмуну студенттерди социалдык жактан адаптациялоого жана экономиканы андан ары окутуунун киришүүсүнө багытталган баскычтар көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: экономика билими, инновациялык усулдар, окутуучу, студенттер, топтук иштер, окуу процесси, ыкмалар.

Данная статья посвящена повышению эффективности инновационного обучения студентов. А также представлены основные формы обучения экономических знаний и инновационного метода преподавания. Кроме того интерактивные методы представляют способы организации работы с индивидуальными, парными, групповыми документами и различными источниками информации. Статья посвящена использованию исследовательских проектов, ролевых игр, использованию творческих заданий. Методисты и практические преподаватели разработали широкий спектр методов групповой работы: «кружок», «аквариум», «мозговой штурм», «дискуссия» для преподавания права. Анализ учебного плана учитывает специфику организации экономического образования на разных этапах высшего учебного заведения. Автором предложены различные интерактивные методы обучения и преподавания. Кроме того, в содержание экономического образования входят шаги, направленные на социальную адаптацию студентов и внедрение дополнительного образования по своей специальности.

Ключевые слова: экономические знания, инновационные методы, преподаватель, студенты, групповые работы, учебный процесс, методы.

This article is devoted to improving the effectiveness of innovative teaching of students. It also presents the main forms of teaching economic knowledge and an innovative teaching method. In addition, interactive methods provide ways to organize work with

individual, paired, group documents and various sources of information. The article is devoted to the use of research projects, role-playing games, the use of creative tasks. Methodists and practical teachers have developed a wide range of group work methods: "circle", "aquarium", "brainstorming", "discussion" for teaching law. Analysis of the curriculum takes into account the specifics of the organization of economic education at different stages of higher education. The author proposes various interactive teaching and learning methods. In addition, the content of economic education includes steps aimed at the social adaptation of students and the introduction of additional education in their specialty.

Key words: economic knowledge, innovative methods, teacher, students, group work, educational process, methods.

Өлкөдө жана дүйнөдө болуп жаткан өзгөрүүлөр билим берүүгө активдүү таасирин тийгизүүдө. Алар андан мобилдүүлүктү жана коомдун заманбап талаптарына адекваттуу жооп кайтарууну талап кылышат, аны салттуу максаттарды жана багыттарды кайра карап чыгуу зарылчылыгынын алдына коюшат. Билим берүүнүн негизги милдети – студенттердин келечекте коомдо жашоого жана ийгиликтүү иш алып барууга даярдыгын камсыз кылуучу шарттарды түзүү. Бүгүнкү күндө ЖОЖдордогу кырдаалды өзгөртүү зарылчылыгы жөнүндө курч суроо турат, анда практикалык көндүмдөрдү калыптандырууга басым жасалууда. Мисалга алганда, окуу-методикалык комплексти түзүүдө милдеттердин катарына билимди калыптандырууну гана эмес, ошондой эле алынган билимди иш жүзүндө колдоно билүүнү да кошуу керек.

Студенттердин окуу процессине активдүү катышуусун камсыз кылуучу жаңы методдорду ишке киргизүү экономикалык билимдерди алуунун жана коомдук ыктарды калыптандыруунун маанилүү шарты болуп саналат. Негизги методикалык жаңылыктар негизинен активдүү (интерактивдүү) методдорду же интерактивдүү окутуу ыкмаларын колдонууга байланыштуусу болуп саналат. Алардын маңызы окуу-тарбия процесси студенттердин критикалык ой жүгүртүүгө, жагдайларды жана тиешелүү маалыматтарды талдоонун негизинде татаал көйгөйлөрдү (атап айтканда, экономикалык маселелерди) чечүүгө, альтернативалуу пикирлерди

таразалоого көндүмдөргө ээ боло тургандай уюштурулганында.

Окутуунун салттуу ыкмалары жаңы билим берүү максаттарына жетүү үчүн жетиштүү эффективдүү эмес. Эмгек рыногунда өз алдынча үйрөнүү, тез өнүгүп кетүү, адамдарга мамиле табуу жөндөмдүүлүгү барган сайын жогору бааланып жатат. Экономикалык кадрларды даярдоо процесси үчүн бул жагы мындан кем эмес маанилүү болуп калат. Мына ошондуктан интерактивдүү окутуу ыкмаларын колдонуу зарыл болуп баратат. Интерактивдүү методдорду адамдардын өз ара аракеттенүүсүн жана мамилелерин уюштуруу аркылуу окутуу процессин башкарган активдүү методдордун эң заманбап формасы катары кароого болот. Интерактивдүү («Inter» - өз ара, «акт» - аракет кылуу) - өз ара аракеттенүү, сүйлөшүү режиминде болуу, кимдир бирөө менен диалог жүргүзүүсүн түшүндүрөт [1, 15-б.].

Интерактивдүү окутуу коммуникация көндүмдөрүн өркүндөтүүгө, командада иштөө көндүмдөрүнө ээ болууга, окууга болгон мотивацияны күчөтүүгө, мугалим койгон максаттарга жетүү үчүн өзүн-өзү өркүндөтүүгө өбөлгө түзөт. Мына ошондуктан бүгүнкү күндө билим берүүдөгү милдет билим берүүнүн сапатын көзөмөлдөө системасын модернизациялоо, ЖОЖдун ичиндеги сапат менеджмент системасынын болушу, тиешелүү документтерди иштеп чыгуу, студенттерди академиялык мобилдүүлүк процессине активдүү киргизүү болуп саналат [1, 15-б.].

Ал эми мотивациялык инновациялар төмөнкүлөрдү түшүндүрөт:

- студенттердин когнитивдик активдүүлүгүн жогорулатууга умтулуу;
- билим берүү мекемелеринде инновацияларды бекитүү;
- коомдун жаңычылдык талаптарын канааттандыруу;
- окуунун жана келечектеги иштин натыйжалуулугун жогорулата турган инновация экендигине ишеним;
- башка, адекваттуу эмес ыкмаларды колдонуу - ишке ашыруу аркылуу.

Өзүнүн структуралык бөлүмүндө интерактивдүү окутуу – бул тажрыйбаны өздөштүрүү, жүрүм-турум сапаттарын тарбиялоо, интеллектуалдык, психикалык өнүгүү, студенттин кыймыл-аракетинде, когнитивдик функцияларында детерминанттарды калыптандыруу катары тараптар менен мүнөздөлгөн бирдиктүү процесс.

Интерактивдүү окутуунун маңызы – билим берүү процессин студенттердин дээрлик бардыгы таанып-билүү процессине катыша тургандай кылып уюштурууда, алар өз ойлорун түшүнүп, ой жүгүртүүгө

гө мүмкүнчүлүк алышат. Окуу, окуу материалын өздөштүрүү процессинде биргелешкен активдүүлүгү ар бир адамдын өзүнүн өзгөчө индивидуалдуу салымын кошуусун, билим, пикир, иш-аракеттердин жолдорун алмашууну билдирет. Мындан тышкары, бул жакшы ниеттин жана өз ара колдоонун кырдаалында болот, бул жаңы билимдерди алууга гана мүмкүндүк бербестен, таанып-билүүчүлүк активдүүлүгүн да өнүктүрөт, аны кызматташуунун жана кызматташуунун жогорку формаларына өткөрөт.

Аудиториядагы интерактивдүү иш-аракет диалогдук баарлашууну уюштурууну жана өнүктүрүүнү камтыйт, ал өз ара түшүнүшүүгө, өз ара аракеттенүүгө, ар бир катышуучу үчүн жалпы, бирок маанилүү милдеттерди биргелешип чечүүгө алып келет. Интерактивдүү бир баяндамачынын да, бир пикирдин дагы экинчисине үстөмдүк кылуусун жокко чыгарат. Интерактивдүү окутуунун жүрүшүндө студенттерди критикалык ой жүгүртүүгө, жагдайларды жана тиешелүү маалыматты талдоонун негизинде татаал маселелерди чечүүгө, альтернативалуу пикирлерди таразалоого, ойлонулган чечимдерди кабыл алууга, талкууларга катышууга, башка адамдар менен баарлашууга үйрөнүшөт. Бул үчүн аудиторияда жеке, жуптук жана топтук иштер уюштурулуп, илимий долбоорлор, ролдук оюндар өткөрүлүп, документтер жана ар кандай маалымат булактары менен иш жүрүп, чыгармачылык иштер колдонулат [2, 32-б.].

Интерактивдүү технологияда бардык катышуучулар тигил же бул даражада тартылышы керек. Бул үчүн семинардын бардык катышуучуларын талкуу процессине тартууга мүмкүндүк берүүчү технологияларды колдонуу пайдалуу.

Студенттердин көңүлүн маанилүү маалыматка буруунун натыйжалуу жолу бул лекциянын башында суроолорду берүү. Мисалы, товарларды жеткирүү келишими кандайча түзүлөт деген суроону берсеңер болот: “Эгер бул жоопто эскертүүлөр же каршы сунуштар болсо, офертага жоопту акцент катары кароого болобу?” Ошону көрсөтүш керек окутуучу студенттин аракетин жогору баалады. Милдет: окуучулардын ой жүгүртүүсүн активдештирүү жана аларды окуу процессине тартуу.

Алардын эң белгилүүлөрү - “чоң тегерек”, “пин-вель”, “аквариум”, “мээ чабуулу”, “дебат”. Бул формалар, эгерде сабакта жалпысынан кандайдыр бир көйгөй талкууланса, анда студенттердин баштапкы идеялары аудиторияда же күнүмдүк тажрыйбада пайда болгон учурда натыйжалуу болот. Мындан тышкары, талкууланган темалар жабык же өтө тар болбошу керек. Демек, мисалы, акча уурдоо үчүн жазга кандай болушу керек, салыктын ставкасы кандай болушу керек деген маселени топ менен талкуулоонун эч кандай пайдасы жок. Талкууланып

жаткан проблеманын деңгээли тар экономикалык (укуктук, саясий жана башка) маселелерден проблеманы кеңири формулировкалоого өтүүгө мүмкүндүк бергени маанилүү [3, 221-б.].

Топтук өз ара аракеттенүүнүн эң жөнөкөй формасы – бул “чоң чөйрө”. Иш үч этапта жүрөт. Биринчи этап – топ чоң тегеректеги отургучтарга отурат. Мугалим көйгөйдү түзөт.

Экинчи этап - белгилүү бир убакыттын ичинде (болжол менен 10 мүнөт), ар бир студент өз баракчасына маселени чечүү үчүн сунушталган чараларды жекече жазат.

Үчүнчү этап – тегерек ичинде ар бир студент өзүнүн сунуштарын окуйт, топ унчукпай угат (сын айтпайт) жана ар бир пункт боюнча добуш берет: аны жалпы чечимге киргизүү керекпи, сүйлөшүү жүрүп жаткан учурда тактага жазылат.

"Чоң чөйрө" ыкмасы маселени чечүүнүн жолдорун же бул чечимдин компоненттерин тез аныктоого мүмкүн болгон учурларда эң жакшы колдонулат. Бул форманы колдонуу менен, мисалы, экономикалык долбоорлорду же нускамаларды иштеп чыга аласыз.

Ал эми "Аквариум" ыкмасы - студенттер "коомчулуктун алдында" көйгөйдү талкуулоого чакырылган диалог формасы. Чакан топ проблема боюнча тигил же бул диалогду жетектөөнү ишенип тапшыра ала турган адамды тандайт. Кээде бир нече талапкерлер болушу мүмкүн. Калган студенттердин баары көрүүчүлөр катары иштешет.

Сабакта топтук иштерди колдонбой туруп окутуунун интерактивдүү ыкмаларын ишке ашыруу мүмкүн эмес. Бул форматта студенттердин ишмердүүлүгүн уюштуруу белгилүү бир талаптарга жооп бериши керек [4, 379-б.].

Интерактивдүү усулдар А.Н. Иоффенин көз карашында, студенттер үчүн төмөнкүлөргө жол ачкан окуу процессинин интенсификациясына негиз болот [3, 200-б.]:

- билимдин кыйла жеткиликтүү болушуна;
- жеке көз каршы жаратууну, өз оюн туура жеткирүүнү, жеке көз карашындагы далилдерди тургузууну, өзүнүн далилин аргументтештирүүнү, дискуссия алып барууну үйрөтөт;
- башка адамды уга билүүнү, альтернативдик пикирди сыйлоого тарбиялайт;
- ар кыл социалдык кырдаалдарды моделдештирип, аларды биргелешкен шартта чечет, ошону менен катар эле түрдүү турмуштук жана укуктук кырдаалдарга кирип, анда жашап көрүү аркылуу жеке турмуштук тажрыйбасын (социалдык, укуктук) байытат;
- тайпада конструктивдүү мамилени түзүүнү, андан өз ордун табууну, конфликттен качууну, компромисстерди издеп, аны жөнгө салууну, диалогго аракет кылууга жеткирет; эсептик маалыматтарды

анализдеп, окуу процессине чыгармачылык менен мамиле кылууну үйрөтөт; долбоорлоо ишмердигин, өз алдынча иштерди, чыгармачылык иштерди өнүктүрөт.

Интерактивдүү усулдардын пайдаланылышы студенттер менен окутуучулардын кызматташуу идеясын жүзөгө ашырууга жол ачып, аларды конструктивдүү кызматташууга алып барат. Сабактагы психологиялык климаттан арылууга мүмкүнчүлүк берет да, жагымдуу кырдаал жаратат. Ошентип, экономикалык компетентүүлүк түзүлүшүнүн баардыгынын калыптанышы жүзөгө ашырылат [5, 235-б.].

“Эффективдүүлүк” түшүнүгү кандайдыр бир себептин, аракеттин таасиринен келип чыккан натыйжа катары белгиленет. Бир топ авторлор: “Экономикалык таалим-тарбиянын эффективдүүлүгүн – экономикалык таалим-тарбия ишмердигинин, социалдык максаттарга жетүү үчүн коштоп жүргөн натыйжалардын айкалышы катары кароого болот,” - деп эсептешет [3, 302-б.]. Окуу-тарбия процессинин объектилерине жана субъектилерине максаттуу багытталган биргелешкен аракеттердин натыйжасы тууралуу кеп жүрөт.

Топту жуптарга бөлүү аларга катышууга жана өз ара аракеттенүүгө көбүрөөк мүмкүнчүлүк берет. Бул ыкманы ар кандай ойлорду тез билдирүү же топтун өз тажрыйбасынын көз карашы боюнча абстракттуу ойду ой жүгүртүүсү зарыл болгондо колдонуу болот. Мисалы, эгер сиз базар баасын талкуулап жатсаңыз, анда бул теманы ар бир адам менен талкуулоодон мурун, бул өлкөнүн экономикасы үчүн алгылыктуу экенин аныктоо үчүн жубайларга же топторго беш мүнөт убакыт берсеңиз болот.

1. Даярдоо. Студенттерди топторго бөлүп жатканда, аларды жөндөмдүүлүгүнө жараша бөлүштүрүүнү каалайсызбы, балдар менен кыздарды бириктирүүнү каалайсызбы же достор менен чогуу иштешкениңизди чечиңиз. Кээде топтор, мисалы, туулган күнү же айы боюнча, ысымдын биринчи тамгасы боюнча же башка критерийлер боюнча туш келди тандалып алынышы мүмкүн.

Стул жана отургучтар полго илинген тайпада студенттер арткы орунду карап топторду түзүшөт. Эгерде топко тапшырманы аткаруу үчүн бир нече мүнөттөн ашык убакыт талап кылынса, анда ал отургуч жана мүнөттөрдү тандоого арзыйт. Топ бул милдеттерди кимге тапшырууну чечиши керек. Балдар бири-бирин көрүшү үчүн отургузула. Тапшырманы так түшүндүрүңүз. Аларга канча убакыт бар экенин билсин.

2. Өткөрүү. Топтор көп учурда баруу үчүн бекемдөөгө муктаж. Көңүл бурган сөздөрдөн куру калбаңыз. Экөө же топтор иштеп жатканда, алардан

алыстаныз, бирок жардам берүүгө даяр болуңуз. Топ эмне кылышы керек экенин туура эмес түшүнгөндөн башка учурларда студенттердин ишин үзгүлтүккө учуратпаңыз. Топторго жана жуптарга алар сураганда гана кийлигишип, эркин талкуулоо мүмкүнчүлүгүн бериңиз.

Топторго бирдей көңүл буруңуз. Эгерде топтун ар бир адамдын алдында өз иши боюнча башкача болушу зарылчылыгы болсо (бул чечимдин билдирүүсү, талкуунун кыскача мазмуну же топтун кандай иштегендиги жөнүндө жөн гана окуя болушу мүмкүн), алар бул тууралуу билиши керек. отчетту ким тапшыра тургандыгын тандоо үчүн башынан тартып.

3. Анализ жүргүзүү. Ар биринен сабак пайдалуу болгонун жана алар эмнени үйрөнүшкөнүн сураңыз. Жооп жок болсо, алар сессияны өздөрү кантип уюштуруарын билип алыңыз. Алардын идеяларын колдонуңуз. Аудиториядагы топтук иш мейкиндикти атайын уюштурууну камтыйт.

Жогоруда айтылгандар окутуунун эң эффективдүү ыкмалары азыркы учурда абдан популярдуу болуп жаткан интерактивдүү окутуу методуна жол ачты деген жыйынтык чыгарууга мүмкүндүк берет. Интерактивдүү окутуу методдорунун өзгөчөлүгү предметтин мазмунуна карата универсалдуу жана эффективдүү болуп саналат, анткени алар студенттерге алган билимдерин реалдуу шарттарда колдонууга, өз позициясын талашып, оозеки коммуникацияга ээ болууга мүмкүнчүлүк берет. Педагогикалык жана экономикалык адабияттарды изилдөө экономикалык окутуунун дисциплиналары окутуунун интерактивдүү методдорун колдонууга кеңири мүмкүнчүлүктөрдү берет деп эсептейт.

Ошентип, жогоруда айтылган ыкмалар экономикалык дисциплиналардын алдында турган бир катар маселелерди чечүүгө мүмкүндүк берет: талдоо жана критикалык ой жүгүртүү жөндөмүн өнүктүрүү, теория менен практиканын байланышы, кабыл алынган чечимдердин кесепеттеринин мисалдарын көрсөтүү, чечимдердин ар кандай пункттарын көрсөтүү. Андан сырткары көз караш, альтернативдик чечимдерди баалоо көндүмдөрүн калыптандыруу, негизги билимдерди ар кандай чөйрөлөрдө колдоно билүү.

Адабияттар:

1. Быстрова Н.В., Цыплакова С.А., Соколова К.К. Интерактивные методы обучения в экономической подготовке студентов вуза. / Инновационная экономика: перспективы развития и совершенствования. - М., 2019. - №. 2 (36). - С. 14-19.
2. Горева Е.А., Петренко А.В., Мицкевич С.Э. Интерактивные методы обучения. // Сборник: Оптимизация высшего медицинского и фармацевтического образования: менеджмент качества и инновации. Материалы II Всероссийской (V внутривузовской) науч.-практ. конф., посвященной Дню российской науки. - Челябинск, 2014. - С. 40.
3. Йоффен А.Н. Методика воспитания нравственным ценностям. - М., 2007. - С.220.
4. Кашлев С.С. Технология интерактивного обучения. / Учебно-методическое пособие. - М., 2021. - С.350
5. Сайпидинова Б., Бабаева А.Д. Студенттердин коммуникациялык компетентүүлүгүн калыптандыруу. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. №10. – Б., 2020. С. 234-239.
6. Бакиева С.Т., Качкынчиева А.Ж., Арыкова А.Т. Интерактивные методы и технологии обучения в высших учебных заведениях. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2019. №. 10. С. 106-109.